

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

"Фінансовий менеджмент та контролінг у сфері бізнесу"

(назва навчальної дисципліни)

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до проведення поточного контролю
з навчальної дисципліни
підготовки докторів філософії
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

2016 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО:

кафедрою фінансів, протокол № 9 від 18 грудня 2015 р

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Поточний контроль успішності навчання здобувачів з дисципліни «Фінансовий менеджмент і контролінг у сфері бізнесу» та рівня сформованості у них компетентностей, які підтримуються даною навчальною дисципліною, здійснюється у таких формах:

- активна участь у навчальній діяльності на лекції;
- теоретичні контрольні роботи за матеріалами змістовних модулів;
- активна участь у навчальній діяльності на практичному занятті;
- практичної контрольні роботи за матеріалами змістовних модулів
- виконання завдань для самостійної роботи.

Поточний контроль успішності навчання у формі активної участі у навчальній діяльності на лекції здійснюється на кожному лекційному занятті шляхом письмового експрес-опитування. Типовий приклад питань наведено у розділі «Завдання для поточного контролю успішності навчання».

Поточний контроль успішності навчання у формі теоретичні контрольні роботи за матеріалами змістовних модулів здійснюється на п'ятому та десятому лекційному занятті письмово. Типовий приклад теоретичні контрольні роботи за матеріалами змістовних модулів наведено у розділі «Завдання для поточного контролю успішності навчання».

Поточний контроль успішності навчання у формі активна участь у навчальній діяльності на практичному занятті здійснюється на кожному практичному занятті шляхом надання та захисту звіту виконання практичних завдань.

Поточний контроль успішності навчання у формі практичної контрольні роботи за матеріалами змістовних модулів здійснюється на п'ятому та десятому практичному занятті письмово. Типовий приклад практичної контрольні роботи за матеріалами змістовних модулів наведено у розділі «Завдання для поточного контролю успішності навчання».

Поточний контроль успішності навчання у формі виконання завдань для самостійної роботи здійснюється на кожному практичному занятті усно. Типовий приклад завдань для самостійної роботи наведено у розділі «Завдання для поточного контролю успішності навчання».

Зазначені форми і засоби поточного контролю успішності навчання здобувачів з навчальної дисципліни «Фінансовий менеджмент і контролінг у сфері бізнесу» спрямовані на стимулювання систематичної поточної навчальної та самостійної роботи тих, хто навчається, підвищення об'єктивності оцінювання їхніх знань, запровадження здорової конкуренції між здобувачами у навчанні, виявлення і розвитку їхніх творчих і дослідницьких здібностей.

Мінімально можлива кількість балів за поточний контроль упродовж семестру – 60.

Результати всіх форм поточного контролю є невід'ємними складовими критеріїв підсумкового оцінювання знань здобувачів, наведених у відповідному розділі навчально-методичного забезпечення дисципліни «Фінансовий менеджмент і контролінг у сфері бізнесу».

2. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

2.1. Типові приклади завдань для поточного контролю за формами.

2.1.1 Типовий приклад завдань для контролю успішності навчання у формі активної участі у навчальній діяльності на лекції:

Питання для письмового експрес-опитування за темою 1.

1. Визначте сутність фінансового менеджменту.
2. Назвіть концепції фінансового менеджменту.
3. Назвіть функції фінансового менеджменту.
4. Об'єкти управління фінансового менеджменту підприємства.
5. Перерахуйте завдання фінансового менеджменту.
6. Назвіть складові фінансового менеджменту.
7. Визначте мету фінансового менеджменту.
8. Визначте принципи фінансового менеджменту.
9. Складові фінансового менеджменту.
10. Суб'єкти фінансового менеджменту.

2.1.2. Типовий приклад завдань для контролю успішності навчання у формі теоретичні контрольні роботи за матеріалами змістовних модулів

Питання для теоретичні контрольні роботи за змістовним модулем 2.

1. Визначте роль фінансового контролінгу в системі фінансового управління підприємством.
2. Визначте та охарактеризуйте основні методичні підходи до оцінювання якості моделей фінансової діагностики підприємства.
3. Розкрийте переваги та доцільність використання бюджетування в системі управління діяльністю підприємств

2.1.3. Типовий приклад завдань для контролю успішності навчання у формі активна участь у навчальній діяльності на практичному занятті.

Тема 3. Управління прибутком

Завдання 1

Підприємство випускає продукцію за ціною 250 грн. Плановий обсяг випуску на рік складає 12 000 шт. Постійні витрати на весь випуск визначені на рік в сумі 876 000 грн. Змінні витрати на одиницю продукції згідно фактичним даним калькуляції дорівнюють 160 грн/шт. Визначити точку рентабельності (X), валову маржу (внесок на покриття постійних витрат та прибутку) на одиницю продукції та величину прибутку для запланованого обсягу виробництва.

Завдання 2.

Підприємство придбало чорно-білі та кольорові календарі. Планується за один тиждень реалізувати 400 чорно-білих календарів за ціною 3,50 грн., при закупівельній ціні – 2,10 грн. і 500 кольорових календарів за ціною 6 грн. при закупівельній ціні – 3,92 грн. Чому дорівнює поріг рентабельності кожного з виробів при оренді торгової точки 700 грн./ тиждень?

Завдання 3

Ціна за одиницю продукції - 250 грн. Плановий обсяг випуску - 12000 шт. Постійні витрати на плановий обсяг виробництва-дорівнюють 876 000 грн. Змінні витрати на одиницю продукції - 160 грн. Знайти точку рентабельності, валову маржу на одиницю продукції та величину прибутку при плановому обсязі виробництва.

Який прибуток одержить підприємство при збільшенні обсягу продаж на 10%?

Як вплине на величину прибутку зріст постійних витрат на 10%? Скільки одиниць продукції необхідно продати, щоб дістати прибуток в розмірі 250 000 грн. на місяць?

Завдання 4

Фірма, яка виготовляє чотири види товару (А, Б, В, Г) склала на наступний рік планову виробничу програму та прогнозує досягнути показників витрат, наведених в таблиці.

Таблиця

Показники діяльності фірми на наступний рік

Показники	Товар А	Товар Б	Товар В	Товар Г
Річний випуск продукції, одиниць	1000	2500	4000	800
Ціна за одиницю продукції, грн.	200	400	300	500
Змінні витрати на одиницю продукції, грн.	140	320	280	420
Постійні витрати на одиницю, грн.	40	40	40	40
Заробітна плата основних виробничих робочих на одиницю продукції, грн, (змінні витрати)	20	20	20	25

Зробіть висновок відносно економічної доцільності такої виробничої програми.

Завдання 5

Підприємство виготовляє 10 000 одиниць товару за один місяць. Ціна одиниці товару становить 3,5 грн. Змінні витрати складають 2 грн. на одиницю товару. Постійні витрати складають 8 500 грн. на місяць. Визначте:

точку рентабельності виробництва;

прибуток, який отримує підприємство при зазначеному обсязі товару;

зміну прибутку при збільшенні ціни товару на 10%?

На скільки виробів можна зменшити обсяг реалізації виробів при новій ціні, зберігаючи беззбитковість виробництва?

Як вплине на прибуток зменшення змінних витрат на 10%?

2.1.4. Типовий приклад завдань для контролю успішності навчання у формі практичної контрольні роботи за матеріалами змістовних модулів

За змістовним модулем 1.

Завдання 1

Підприємство виготовляє запасні частини для автомобілів і реалізує їх по 10 грн/од. Змінні витрати складають 9,75 грн/од. Точка рентабельності на даний момент досягнута.

Надходить додаткова пропозиція продати 20 000 виробів за ціною 5,25 грн. Виконання замовлення пов'язано зі зростанням загальної суми змінних витрат на 72 000 грн. Чи варто приймати таку пропозицію?

Завдання 2

Фірма хоче збільшити оборотний капітал на 2 млн. грн. Можливі три варіанти фінансування:

Скористатися комерційним кредитом протягом року, відмовляючись від знижки, наданої на умовах 2/10 нетто 30.

Узяти кредит у банку під 30 % річних, причому дана операція вимагає підтримки 14 % резервного залишку на рахунку.

Емітувати вексель зі ставкою 19 % річних. Витрати, пов'язані з емісією і розміщенням складають 40 000 грн. за 12 мес.

Визначити кращий варіант.

Визначити граничний відсоток банківської позики, при якій даний варіант фінансування більш вигідний.

Визначити, яким повинний бути термін комерційного кредиту, щоб даний вид фінансування був не дорожче емісії векселя.

Завдання 3

Керівництво підприємства розглядає можливість реалізації двох інвестиційних проектів, що передбачають придбання нового обладнання. Проекти є незалежними. Витрати по першому проекту складають 17 тис. грн., по другому проекту 22,43 тис. грн. Вартість капіталу фірми складає 14%. Потоки грошових коштів очікуються наступні (табл.):

Таблиця

Грошові потоки за проектами

Роки	Проект I	Проект II
1	5,1	7,5
2	5,1	7,5
3	5,1	7,5
4	5,1	7,5
5	5,1	7,5

Визначте внутрішню ставку прибутковості проектів (IRR) і дайте пораду, чи варто прийняти або відхилити кожен з них.

Завдання 4

За даними фінансової звітності підприємства проведіть оцінку ризику втрати платоспроможності (ліквідності) підприємства в динаміці. Надайте характеристику зоні ризику, в якій знаходиться підприємство, відповідь обґрунтуйте.

2.1.5. Типовий приклад завдань для контролю успішності навчання у формі виконання завдань для самостійної роботи здійснюється на кожному практичному занятті.

Тема 7. Організація фінансового контролінгу на підприємстві

Питання для самодіагностики

1. Охарактеризуйте етапи впровадження фінансового контролінгу на підприємстві.
 2. Охарактеризуйте існуючі підходи до побудови організаційної структури підприємства.
 3. Дайте характеристику факторам, що впливають на організацію фінансового контролінгу на підприємстві.
 4. Визначте місце контролінгової служби в системі управління підприємством.
 5. Дайте характеристику принципам організації служби фінансового контролінгу на підприємстві.
 6. Порівняйте централізовану структуру служби контролінгу на підприємстві з децентралізованою.
 7. Визначте функції, завдання та обов'язки фінансового контролера.
- Написання есе на тему: «Оцінка варіантів впровадження системи контролінгу на підприємстві»

2.2. Завдання для поточного контролю за формами.

2.2.1. Перелік завдань для контролю успішності навчання у формі активної участі у навчальній діяльності на лекції. Кожне письмове експрес-опитування складається з десяти питань проводиться на початку заняття (7-10 хвилин). Метою проведення письмового експрес-опитування є перевірка засвоєння здобувачем тематичного матеріалу та вміння змістовно і коротко викласти інформацію.

2.2.2. Перелік завдань для контролю успішності навчання у формі теоретичні контрольні роботи за матеріалами змістовних модулів. Контрольна робота складається з трьох питань. Метою проведення є визначення рівня теоретичних знань здобувача та правильності викладання засвоєного матеріалу.

2.2.3. Перелік завдань для контролю успішності навчання у формі активна участь у навчальній діяльності на практичному занятті. Практичне заняття передбачає розв'язання комплексу завдань. Визначає рівень вмінь і навичок практичного застосування теоретичного матеріалу шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань.

2.2.4. Перелік завдань для контролю успішності навчання у формі практичної контрольні роботи за матеріалами змістовних модулів. Контрольна робота складається з чотирьох завдань, в яких контролюються професійні компетентності та відповідні їм уміння та контролюється вміння здобувача грамотно провести аналіз, зробити вірні висновки і дати відповідні рекомендації.

2.2.5. Перелік завдань для контролю успішності навчання у формі виконання завдань для самостійної роботи здійснюється на кожному практичному занятті усно. Контролюється ступінь засвоєння теоретичного матеріалу, його розуміння; знайомлення з основною, додатковою рекомендованою літературою, а також із

сучасною літературою по проблемам, які виникають при вивченні теми навчальної дисципліни; логіка, стиль і структура відповідей на питання; вміння здобувача обґрунтувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

3. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

Система оцінювання успішності навчання здобувача та рівня сформованості у нього компетентностей, які підтримуються навчальною дисципліною «Фінансовий менеджмент і контролінг у сфері бізнесу» (Програма навчальної дисципліни «Фінансовий менеджмент і контролінг у сфері бізнесу») враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи.

При розрахунку підсумкової оцінки успішності здобувача з навчальної дисципліни «Фінансовий менеджмент і контролінг у сфері бізнесу» слід вважати, що кожна форма поточного контролю має різну питому вагу у формуванні його компетентностей, які забезпечуються навчальною дисципліною.

З урахуванням вагомості кожної форми поточного контролю успішність навчання здобувача з навчальної дисципліни у підсумку оцінюється у відповідних балах (табл. 3.1) за формулою:

$$R = A + B + C + D + F ,$$

де R - підсумковий максимальний бал, який здобувач може отримати за успішне виконання усіх форм поточного контролю;

A – максимальна кількість балів, яку здобувач може отримати за активну участь у навчальній діяльності на лекції (табл. 3.2) (A=10).

B – максимальна кількість балів, яку здобувач може отримати за теоретичні контрольні роботи за матеріалами змістовних модулів (B=6);

C – максимальна кількість балів, яку здобувач може отримати за активну участь у навчальній діяльності на практичному занятті (C=17);

D – максимальна кількість балів, яку здобувач може отримати за практичні контрольні роботи за матеріалами змістовних модулів (D=10);

F – максимальна кількість балів, яку здобувач може отримати за виконання завдань для самостійної роботи (F =17).

Виконання кожного завдання для поточного контролю успішності здобувача оцінюється відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно	не зараховано
1 – 34	F		

Розподіл балів за виконання завдань поточного контролю за формами у межах тем змістових модулів наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Розподіл балів за формами поточного контролю та змістовними модулями

Форма поточного контролю	Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					Сума балів
	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	
Максимальна кількість балів	3	5	5	5	13	3	3	5	5	13	60

Оцінки за цією шкалою заносяться до відомостей обліку успішності та іншої академічної документації.

Здобувач отримує право на виконання завдань підсумкового контролю (допуск до заліку), якщо кількість балів, одержаних за результатами перевірки успішності під час поточного контролю відповідно до змістового модуля впродовж семестру, в сумі досягла 35 балів.

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

4.1. Основна

1. Балабанов И.Т. Финансовый менеджмент. Теория и практика. М: Перспектива, 2009.- 656 с.

2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2010. – 528 с.

3. Бригхэм Ю. Финансовый менеджмент. Экспресс-курс. / Ю. Бригхэм, Дж. Хьюстон; 4-е изд. / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2007. – 544 с.: ил.
4. Ван Хорн Джеймс К. Основы финансового менеджмента : Пер с англ. / Джеймс К. Ван Хорн, Джон М. Вахович, мл. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2010. – 1232 с.: ил.
5. Контроллинг: учебник / под ред. А.И. Карминского, С.Г. Фалько. - М.: Финансы и статистика, 2006. – 336 с.
6. Контролінг в управлінні витратами підприємств [Текст] : Монографія / В.В. Прохорова, Н.В. Сабліна. – Харків : УкрДАЗТ, 2010. – 256 с.
7. Івахненко С. В. Фінансовий контролінг. Методи та інформаційні технології [Текст] / С. В. Івахненко, О. В. Мелих. – К. : Знання, 2009. – 319 с.
8. Лубенченко О. Е. Фінансовий контролінг суб'єктів господарювання [Текст] : навч. посіб. / О. Е. Лубенченко, Н. В. Акмаєва, І. Л. Чабаненко. – Алчевськ : ДонДТУ, 2010. – 116 с.
9. Лукашова І. О. Управлінський облік [Текст] : навч.-практ. посіб. : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. О. Лукашова [та ін.]. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. – 225 с.
10. Семенов Г. А. Удосконалення управління промисловими підприємствами на засадах контролінгу [Текст] : монографія / Г. А. Семенов, О. В. Козуб. – Запоріжжя : [КПУ], 2011. – 215 с.
11. Фінансовий менеджмент [Текст]: Підручник / [Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін]. – К.: КНЕУ, 2005. – 535 с.
12. Шелудько В. М. Фінансовий менеджмент : підручник / В. М. Шелудько. – К. : Знання, 2006. – 439 с.
13. Терещенко О. О. Фінансовий контролінг [Текст] : навч. посіб. / О. О. Терещенко, Н. Д. Бабяк. – К. : КНЕУ, 2013. – 407 с.

4.2. Додаткова

14. Біла О. Г. Фінансове планування і прогнозування [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Г. Біла. – Л. : Компакт-ЛВ, 2005. – 312 с.
15. Бланк И. А. Антикризисное финансовое управление предприятием / И. А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2006. – 672 с. – (Серия «Библиотека финансового менеджера»; Вып. 10).
16. Бланк И.А. Управление прибылью И.А. Бланк.-К.: НИКА-Центр, 2007.- 768с.
17. Бюджетування в економічних системах [Текст] : монографія / ред. Ю. Г. Лисенко, В. М. Андрієнко. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – 360 с.
18. Бюджетування як інструмент забезпечення життєдіяльності підприємства [Текст] : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. В. Череп. – Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т, 2011. – 220 с.
19. Великий Ю. М. Інвестиційний менеджмент [Текст] : навч.-практ. посіб. / Ю. М. Великий, В. О. Коюда. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 256 с.
20. Вербило О. Ф. Управлінський облік [Текст] : навч. посіб. / за ред. доц., канд. екон. наук О. Ф. Вербило. – Вид. 3-є, переробл. і допов. – К. : НУБіПУ, 2011. – 391 с.

21. Гриньова В. М. Інвестиційний менеджмент [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. М. Гриньової. -- Х. : Інжек, 2011. – 541 с.
22. Гудзинський О. Д. Контролінг в системі менеджменту [Текст] / заг. ред. О. Д. Гудзинський. – К. : [б.в.], 2009. – 225 с.
23. Дядечко Л. П. Бюджетування грошових коштів: сутність та роль в управлінні підприємствами [Текст] : монографія / Л. П. Дядечко. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2008. – 251 с.
24. Задорожний З. В. Контролінг [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / З. В. Задорожний, І. Є. Давидович, А. В. Фаїзов. – Т. : Економічна думка, 2010. – 224 с.
25. Калайтан Т. В. Контролінг [Текст] : навч. посіб. для студ. екон. спец. усіх форм навч. / Т. В. Калайтан. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 252 с.
26. Контролінг [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. М. Ужва [та ін.]. – Миколаїв : МДАУ, 2011. – 293 с.
27. Контролінг [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. С. С. Герасименко. – К. : Нац. акад. упр., 2011. – 99 с.
28. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Е. А. Ананькина, С. В. Данилочкин, Н. Г. Данилочкина и др.; под ред. Н. Г. Данилочкиной. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 279 с.
29. Кузьмін О. Є. Бюджетування в системі управління організацією: теоретичні та прикладні засади [Текст] : монографія / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – К. : Кондор, 2007. – 234 с.
30. Лук'янова В. В. Бюджетування витрат операційної діяльності [Текст] : [монографія] / Лук'янова В. В., Яковенко О. В. – Хмельницький : ХНУ, 2011. – 225 с.
31. Мазурова И.И. Методы оценки вероятности банкротства предприятия : учебное пособие / И.И. Мазурова, Н.П. Белозерова, Т.М.Леонова, М. М. Подшивалова. – СПб. : Изд-воСПбГУЭФ, 2012. – 53 с.
32. Мельникова М.О. Аналіз адекватності методів і прийомів кількісної оцінки фінансового стану підприємства / М.О. Мельникова // Теорія та практика державного управління. – 2010. - № 4 (31). – С. 334 – 342.
33. Малярець Л. М. Формалізація задач у контролінгу логістичної діяльності підприємства [Текст] : монографія / Л. М. Малярець, Г. Л. Матвієнко-Біляєва. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 227 с.
34. Манн Р. Контроллинг для начинающих. Система управления прибылью / Р. Манн, Э. Майер. – М. : Финансы и статистика. – 2004. – 301 с.
35. Марущак Л. І. Облік і оперативний контролінг виробничих запасів у нафтопереробних комплексах [Текст] : монографія / Л. І. Марущак, О. І. Павликівська. – Т. : Астон, 2011. – 199 с.
36. Основи бюджетування [Текст] : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / за заг. ред. Л. П. Батенко. – К. : КНЕУ, 2010. – 202 с.
37. Саблина Н. В. Методический инструментарий контроллинга в управлении затратами предприятия / Н. В. Саблина // Бизнес Информ. – 2008. – № 8. – С. 96-99.
38. Саблина Н. В. Концепция контроллинга в управлении затратами промышленных предприятий железнодорожного транспорта / Н. В. Саблина // Бизнес Информ. – 2009. – №1. – С. 63-67.

39. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві : монографія / О. О. Терещенко. – 2-ге вид., без змін – К. : КНЕУ, 2006. – 268 с.

40. Ткаченко А. М. Контролінг в системі управління промисловим підприємством [Текст] / А. М. Ткаченко. – Запоріжжя : Видавництво Запорізької держ. інженерної академії, 2006. – 194 с.

4.3. Ресурси Інтернет

41. Інтернет-портал для управлінців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua>.

42. Сайт Міністерства фінансів України. // Режим доступу : – www.minfin.gov.ua

43. Сайт Міністерства економіки України. // Режим доступу : – www.me.gov.ua

44. Сайт Національного банку України // Режим доступу : – www.bank.gov.ua

45. Сайт Державного комітету статистики України. // Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

46. Система розкриття інформації на фондовому ринку України. // Режим доступу : www.smida.gov.ua

44. Соціальна мережа HR-менеджерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kadry.ru>